

A RASSZISTA BESZÉD ÚJ BÜNTETŐJOGI SZABÁLYAIRÓL

• A Kormány a Büntetőtörvénykönyv 269. paragrafusának módosítására irányuló javaslatot terjesztett az Országgyűlés elé (továbbiakban: javaslat). A módosítás elsődleges célja nyilvánvalóan a nagy nyilvánosság előtti rasszista beszéd hathatós szankcionálása. A javaslat indokolása azt is hozzáfűzi, hogy ezt a célt az előterjesztő a szólásszabadság alkotmányos garanciáinak tiszteletben tartásával kívánja elérni.

• A TASZ támogatja a rasszizmussal szembeni fellépést. Helyeslünk minden **politikai** kezdeményezést, mely arra irányul, hogy a rasszizmus a társadalmi élet peremére szoruljon, s hogy az áldozatainak okozott sérelmeket és hátrányokat a közösség jóvátegye. Szükségesnek tartjuk a jog latba vetését is olyan területeken, mint a rasszista indítékokon alapuló erőszak és diszkrimináció. A rasszista beszéd **büntetőjogi** üldözését is helyeseljük az alkotmányosság szigorú korlátai között. A javaslat azonban a TASZ álláspontja szerint nem állja ki az alkotmányosság próbáját.

• Emlékeztetünk rá, hogy a jogalkotó 1996-ban már kísérletet tett a jelenleg hatályos normaszöveg módosítására (a tényállás elkövetési magatartását kibővítve, a „gyűlöletre uszít” magatartása mellé bevezette a „gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el” magatartási formáját. Ezt a kiegészítést az Alkotmánybíróság 12/1999. számú határozatában alkotmányellenesnek minősítette és megsemmisítette. Bár a javaslat az akkoritól eltérő koncepciót követ, megítélésünk szerint ugyanolyan **alkotmányossági aggályokat vet föl**, mint elődje.

Az alkotmányos tartomány

• Az Alkotmánybíróság 1999. évi döntése a 30/1992. számú AB-határozaton alapult, azt erősítette meg. Ezzel a bíróság egyértelművé tette, hogy állandó értelmezése szerint a véleménynyilvánítás:

➤ nem korlátozható a vélemény **tartalma** alapján (azon az alapon, hogy a kifejezett nézet hamis vagy értéktelen);

➤ nem korlátozható azon az alapon, hogy elvben **alkalmas** gyűlöletkeltésre: a közlésnek magában kell hordoznia a tényleges veszélyt, hogy gyűlöletet vált ki;

➤ nem korlátozható pusztán azon az alapon, hogy a közlés negatív érzelmeket ébreszt a befogadóban: a büntetőjog latba vetése csak akkor jogos, ha a felgerjesztett indulatok erős késztetést adnak a célba vett csoport elleni **cselekvő fellépésre** (noha magának a cselekedetnek nem kell ténylegesen bekövetkeznie);

➤ sőt, ez sem elegendő: a felgerjesztett indulatok nem akármilyen, hanem törvényellenes, **jogsértő cselekvésre** kell késztessenek: fizikai erőszak alkalmazására, megfélemlítésre, megalázásra, diszkriminálásra; végezetül,

➤ a korlátozásnak ki kell elégítenie a **jogállamiság**, s azon belül a **jogbiztonság** követelményeit (azaz kiszámítható, előrelátható kell legyen, hogy milyen közléseket fenyeget büntetéssel a jog).

• Ezek az alkotmányossági feltételek szigorú, precíz tartalmat adtak a Btk. 269. §-

ának. Következtes figyelembe vételük azt eredményezte, hogy 1992 óta csak nagyon kevés elmarasztaló ítélet született az izgatási paragrafus alapján, és az utóbbi időben a rendőrség és az ügyészség – az állandó bírói gyakorlatra hivatkozva – több ízben már az eljárás elindítását is megtagadta. A demokratikus közvélemény elvárja az államtól: ne tűrje, hogy a rasszista szenny elöntse a nyilvánosságot.

• A TASZ osztja ezt az elvárást. Határozott, egyértelmű fellépést várunk az államtól. Nem osztjuk azonban a közvéleményben szintén jelenlévő kívánságot, hogy a rasszista beszédet a büntetőjog szigorítása útján szorítsa vissza az állam. A büntetőjog nem az egyedüli eszköz az állam kezében, s mint azt az Alkotmánybíróság is kimondta, csupán a **végző eszköz**. Csak akkor helyes ehhez az eszközhöz folyamodni, ha latba vetése elengedhetetlenül **szükséges** (mert a kevésbé súlyos eszközöket az állam már kimerítette), a kítűzött céllal **arányos** (az általa okozott sérelem nem súlyosabb annál, amelyet orvosolni kíván), és **hathatós** (alkalmas a kítűzött cél elérésére).

A tervezett módosítások

• A TASZ álláspontja szerint erősen kétséges, hogy a tervezett módosítás megfelelő-e az Alkotmánybíróság által felállított mérceinek.

I. A javaslat a 269. § (1) bek. „gyűlöletre uszítás” cselekményét a „gyűlöletre iz-

gat, vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel” fordulattal váltja fel. Álláspontunk szerint, ez a változtatás lebontaná azokat a védelmi vonalakat, amelyeket az Alkotmánybíróság a szólásszabadság korlátozhatósága elé állított.

☞ A 12/1999. (V. 21.) ABh-val értelmezett 30/1992. (V. 26.) ABh. a **büntet-hetőség alsó korlátját a „gyűlölet-re uszításban”** és nem általában a „gyűlöletkeltésben” határozta meg. Az Alkotmánybíróság állásfoglalása szerint az „uszítás” tényállását kimerítő magatartások azok, amelyek esetében a vesztély eléri az alkotmányosan büntethető nagyságrendet.

• A Legfelsőbb Bíróság – a javaslat indokolásában is idézett – álláspontja szerint az „uszításnak” – az „izgatással” szemben – „támadásra irányuló mozgósítási, aktivitási tartalma van”.

• A TASZ úgy ítéli meg, hogy a hatályos tényállás éppen ezért állta ki a normakontroll próbáját.

• A javaslat indokolása, jogirodalmi kitekintésében hivatkozik Edvi Illés Károlyra: „izgatás sokszor csak a szenvedély felköltésére, a gyűlölet vagy megvetés felébresztésére, s általában a kedélyek felzaklatására van irányozva, anélkül, hogy abból valamely büntetendő cselekmény szándéka felismerhető volna (...) Az izgatás büntetőjogi értelemben magában foglalja a határozatlan (nem egyenes) felhívást (...)” Az indoklás tartalmaz egy Isaák Gyulától származó véleményt is: „az egyszerű izgatás (...) nem akar ellenséges, támadó cselekvést kiváltani az olvasókból (...) A gyűlöletre izgatás az ellenséges indulat felköltésére való törekvést jelenti.”

• Ezek a hivatkozások világossá teszik: a jogalkotó **szándéka az „uszítás” „izgatásra” cserélésével** az, hogy **leszállítsa a szólás büntetőjogi korlátozásának a javasolt módosítás előtti 269. §-ban használt küszöbét**. Csakhogy ez a változtatás a küszöböt az Alkotmánybíróság által meghatározott alkotmányossági küszöb alá szállítaná le. Nem állja meg a helyét a javaslat indo-

kolásában szereplő interpretáció, mely szerint az Alkotmánybíróság olvasatában a két fogalom azonos jelentéstartalommal bír.

☞ Az „erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel” fordulat két lényeges problémát vet fel.

• Először, az Alkotmánybíróság felfogása szerint a büntethetőségnek nem elégséges feltétele, hogy a közlés erőszakra szólítson fel. Fenn kell állnia az **erőszakos cselekmény „nyilvánvaló és közvetlen veszélyének”**. Ezt az elemet a javaslat nem tartalmazza, ezért ismét csak alkotmányellenes módon leszállítja a büntethetőség küszöbét.

• Másodszor, az „erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel” fordulat, mivel a felhívás következményeiről hallgat, a közlést a tartalma alapján tenné büntethetővé. Ez az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ugyancsak alkotmányellenes.

• A 30/1992. (V. 26.) ABh. azt írja, hogy „a bűncselekményi tényállásba felvett hipotetikus („alkalmas”) vagy tényleges visszacsatolás nélkül (valóban megzavarta a köznyugalmat) a gyalázkodással a köznyugalomban okozott sérelem olyan feltételezés csupán, amely a szabad véleménynyilvánítás korlátozását kielégítően nem indokolhatja”.

• Az „erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel” fordulat **nem tartalmazza** tényállási elemként **a köznyugalom veszélyeztetését** és ezért a szólásszabadsághoz fűződő alkotmányos jog aránytalan korlátozását jelenti.

☞ A javaslat szerinti büntetendő magatartást alkotó két fordulatot összevetve kiderül, hogy a „gyűlöletre izgat” megvalósításához még az erőszakos cselekményre felhívás sem szükségesetiek.

• **Az „izgatás” és az „uszítás” tehát semmiképpen sem szinonimái egymásnak.**

• Szemben a javaslat indokolásában foglaltakkal, a 12/1999. (V. 21.) ABh. nem

csak azért találta alkotmányellenesnek „a gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el” szövegrészt, mert az nem elégítette ki az alkotmányos büntetőjog határozottságának, egyértelműségének követelményét. Az 1996. évi XVII. tv. ezen rendelkezése azért sem ment át az alkotmányossági szűrőn, mert az Alkotmánybíróság a „gyűlöletre uszítás” küszöbét el nem érő közlések büntetőjogi korlátozását az alaptörvénybe ütközőnek ítélte.

2. A 30/1992. (V. 26.) ABh. alkotmányossági szempontból élesen elkülönítette egymástól a gyűlöletre uszítást és a megvetés kifejezésre juttatását, a „gyalázkodást”. Előbbit alkotmányosnak, míg utóbbit alkotmányellenesnek minősítette.

• **„A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték és igazságtartalmára tekintet nélkül védi”** [30/1992. (V. 26.) ABh.].

• A javaslat 269. § (2) bek. megfogalmazott tényállások **véleménybüntettek**: nem külső korlátot állítanak a szabad szólás elé, hanem a véleményt érték- és igazságtartalma alapján minősítik.

• A (2) bekezdés a–b) pontjaiban szereplő mindkét tényállás ráadásul a 12/1999. (V. 21.) ABh-ban vizsgálthoz hasonló, az alkotmányos büntetőjog követelményeivel összefüggő jogbiztonsági problémákat is felvet.

• A TASZ úgy véli, hogy a hovatartozás miatti becsmérlésnek, megalázó kifejezések használatának, illetve az alsóbb- vagy felsőbbrendűség hovatartozás alapján való állításának büntetőjogi tényállássá változtatása megengedhetetlenül tág teret enged az – akár politikai természetű – jogalkalmazói mérlegelésnek.

3. A javaslat azzal, hogy a (2) bek. első fordulatában elhelyezi az emberi méltóság fogalmát, megpróbálja kikerülni a „köznyugalom”, mint védett jogi tárgy és a szólásszabadság korlátozhatósága összefüggéséből eredő alkotmányos dilemmát. Ez a próbálkozás megítélésünk szerint nem sikeres.

• A 269. § egésze továbbra is a Btk. XVI. fejezetében nyer elhelyezést, s itt a **védendő jogi tárgy nem az emberi méltóság**.

• A 269. § (1) bek.-ben védendő jogtárgyként ugyancsak nem merül fel az emberi méltóság, s maga a részletes indoklás is kimondja, hogy a **bűncselekmény általános jogi tárgya** továbbra is a **köznugalom**.

• A TASZ úgy véli, hogy éppen ezért a köznugalomra hivatkozással történő korlátozás kapcsán a 30/1992. (V. 26.) ABh-ban megfogalmazott alkotmányossági aggályok a Javaslat 269. § egészére vonatkozóan fennállnak.

4. A TASZ az Alkotmány 70/A. §-ra tekintettel is aggályosnak tartja, hogy míg az (1) bek. tartalmazza a „lakosság egyes csoportjai” meghatározást, addig a (2) bek. nem.

• Úgy véljük, nincs alkotmányosan kielégítő magyarázat arra, hogy míg a Javaslat a (2) bek.-ben egyfajta többletvédelmet nyújt egyes csoportoknak, addig mások (pl. melegek) számára ezt már nem kívánja biztosítani.

• A személyiség-szintek közötti diszkrimináció tilalmát is megfogalmazó 34/1992. (VI. 1.) ABh-ra figyelemmel aggályosabbá az is, hogy a Javaslat miért emeli ki az „alsóbb- vagy felsőbbrendűség állítását” az emberi méltóságot egyébként sérteni képes kijelentések halmazából.

A nemzetközi egyezmények

• A Javaslat indokolása különböző **nemzetközi egyezményekre** hivatkozik, melyeket a Magyar Állam aláírt és részben

ratifikált, s amelyek a rasszista eszmék terjesztésének törvényi üldözését írják elő, így a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről elfogadott ún. New York-i Egyezményre, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára, az Emberi Jogok Európai Egyezményére, és így tovább.

• Szeretnénk leszögezni, hogy ezek az egyezmények nem teszik szükségessé a hatályos Btk. módosítását. Nem foglalkoznak azzal, hogy „a faji felsőbbrendűsége vagy gyűlöletre alapozott eszmék terjesztése, a faji megkülönböztetésre való izgatás stb.” [New York-i Egyezmény 4. cikk a) pont] büntetőjogi meghatározása során a **nemzeti törvényhozásoknak milyen alkotmányossági mércékhez kell igazodniuk**. Ez nem is tartozik a hatáskörükbe, ez a részes államok alkotmányának és az alkotmány értelmezésére hivatott bírói testületnek a feladata.

• Ezt egyébként az Európai Unió Bizottsága kifejezetten ki is nyilvánította a rasszizmussal és az idegengyűlölettel szembeni fellépés érdekében alkotott kerethatározat-tervezetében, ahol kimondja, hogy „a **tagállamok alkotmányos elveit és értékeit a kerethatározat nem kívánja csorbítani**”.

• Magyarországon az alkotmány szövege és az Alkotmánybíróság két hivatkozott határozata (30/1992., 12/1999.) jelöli ki azt az alkotmányos tartományt, melyen belül a szólásszabadság – a nemzetközi egyezményekben kitűzött céloknak megfelelően – korlátozható. A Btk. 269. §-ának jelenleg hatályos szövege belül van ezen a tartományon. A Javaslat áttörné e tartomány határait.

Javaslatunk:

• A TASZ megítélése szerint az Alkotmánybíróság, ha kitart az 1992-ben megalkotott és 1999-ben megerősített elgondo-

lása mellett, nem tehet mást, mint hogy megsemmisíti a Javaslatot. Ez nemcsak a jogalkotó számára lesz kudarc, hanem a politikai kezdeményező számára is. Könnyen keletkezhet az a látszat a közvélemény előtt, hogy nem pusztán a jogszabály, hanem a rasszista beszéd elleni fellépés általában alkotmányellenes. Egyfelől elbizonytalanodhat a Kormány antirasszista politikája, másfelől meginoghat a bizalom magában az alkotmányban.

• Ezt a **kockázatot** nem érdemes vállalni a Javaslat elfogadásától remélhető, **kétséges előnyökért**. Büntetőperekkel a rasszista beszédet nem lehet kiszorítani a nyilvánosságból. Amíg vezető politikusok kódolt rasszista nyelvet beszélhetnek – márpedig a **kódolt beszédet** a büntetőjog nem tudja üldözni, különösen nem, ha a megszólaló befolyásos közszereplő –, addig a nyílt rasszizmus is jelen lesz a közbeszédben. A rasszista beszéd leküzdése nem büntetőjogi, hanem politikai kérdés.

• Álláspontunk szerint a Kormánynak, a kormánypártoknak és a közvélemény demokratikus érzelmű részének elégséges **politikai eszközök** állnak a rendelkezésére, hogy a **rasszista beszédet megbélyegezzék és elszigeteljék**. Ezeket az eszközöket kell igénybe venni. A politikai fellépés sikerét azonban nem segítené, hanem veszélyeztetné az izgatási törvény javasolt módosítása azzal, hogy megingatná a jogbiztonságot, és a **szólásszabadság kiszámíthatatlan korlátozásához vezetne**. Ezért azt javasoljuk a képviselőknek, hogy **ne szavazzák meg** az izgatási törvény módosítását.

A Társaság a Szabadságjogokért 1994-ben alakult jogvédő és jogfejlesztő nonprofit szervezet. Államhatalmi szervektől és pártoktól függetlenül működik, pénzügyi forrásait alapítványok és adományok biztosítják.

A Társaság a Szabadságjogokért tevékenysége az alábbi területekre terjed ki:

- a betegek jogainak védelmére;
- az ártalomcsökkentő drogpolitika elveinek megismertetésére;
- a személyes adatok védelmére;
- a közérdekű adatok nyilvánosságának elfogadtatására.

A Társaság a Szabadságjogokért jogfejlesztő tevékenysége során:

- kezdeményezi jogszabályok megalkotását, a jogalkalmazási gyakorlat megváltoztatását;
- felhívja a figyelmet az emberi jogi szempontok érvényesítésére a jogszabályok szakmai előkészítése során;
- a törvényjavaslatok parlamenti vitájára megjelenteti és a képviselőknek eljuttatja álláspontját.

A TASZ Álláspont című kiadványának eddig az alábbi számai jelentek meg:

1. Az egészségügyi adatok védelméről
2. A drogszabályok szigorításáról
3. Az egészségügyi törvény betegjogi rendelkezéseiről
4. A büntetőeljárás törvényjavaslatról
5. A drogszabályok szigorításáról
6. Az egészségügyi törvény módosításáról
7. A személyes adatok védelméről
8. A dajkaterhességről
9. Az Internet szabadságáról
10. Az abortusz-szabályok szigorításáról
11. Az egészségügyi közvetítői eljárásról
12. A nemzeti (drog)stratégiáról
13. A cselekvőképességgel, gondnoksággal összefüggő egyes törvénymódosításokról
14. Az egyházi törvény módosításáról
15. Az egészségügyi törvény módosításáról
16. A pszichiátriai otthonok új szabályairól
17. Az új büntetőeljárás törvény tervezett módosításáról
18. Az egészségügyi törvény tervezett módosításairól
19. A büntető jogszabályok módosításáról
20. A közoktatási törvény adatkezelést érintő módosításáról
21. A jogalkotásról szóló törvényjavaslatról

Kiadta a

TÁRSASÁG A SZABADSÁGJOGOKÉRT
TASZ

2003 OKTÓBERÉBEN

1114 BUDAPEST,
Eszék utca 8/B. fszt. 2.
Tel./Fax: 209-0046; 279-0755
e-mail: tasz@tasz.hu
<http://www.tasz.hu>
Adószám: 18067109-1-41